

політичних зазіхань, претендуючи перш за все на роль теоретичного унаочнення законів та особливостей царства цінностей. Проте суспільно-практичний потенціал не лише не суперечить феноменологічному вченню про цінності, а й *необхідно* з нього випливає: аксіологія, а особливо етика як вчення про *належне*, здобуває свій сенс лише в моральній практиці; водночас саме політика як різновид колективної практики може зробити первинну мораль змістом і натхненником свого трансформаційного спрямування, охопивши якомога більшу кількість суб'єктів. Подібні суспільно-політичні претензії визначають трансцендентальну/універсальну прагматику К.-О. Апеля і Ю. Габермаса, яка намагається обґрунтувати формально-процедурний принцип (рівень А), який міг лягти в основу правил комунікативного розв'язання суспільно-значущих проблем. Попри те, що феноменологічна аксіологія і трансцендентальна/універсальна прагматика репрезентують різні – багато в чому протилежні – етичні проекти, напрацювання феноменологічної аксіології могли б стати щонайменше суттєвим джерелом моральних аргументів у практичних дискурсах (рівень Б), якщо не умовою трансформації самої трансцендентальної прагматики через виявлення об'єктивних ціннісних засновків формально-процедурного принципу.

Історія перед викликом альтернативних глобальних проектів

Руслан Халіков, к.ф.н.

Український інститут стратегій глобального розвитку та адаптації (Київ), Молодіжна асоціація релігієзнавців (Київ)

Історія, якою ми її знаємо, у тому числі й історія філософії, склалася під час інтелектуальної гегемонії західного модерного проекту. Відповідно, на незахідні регіони, які незалежно від їхнього географічного розташування, поширювалася назва «Схід» та обов'язок принаймні намагатися наслідувати західний спосіб історичного буття. Це знайшло вияви й у нав'язуванні незахідним країнам західних епох, на кшталт «Середньовіччя», і в спробі поєднати всі

регіони світу в єдину історію, яка знаходила свій закономірний фінал у постанні західних демократій.

Відтак західний модерний проект став не лише аксіологічним орієнтиром для східних країн, несучи їм демократичні цінності, технологічні досягнення та інші блага, але й темпоральним еталоном. Можна згадати, як китайські комуністи в середині ХХ століття намагалися пристосувати формаційний підхід до історії Азії, а турецькі кемалісти разом із переходом до латинського алфавіту перевели республіку на григоріанський календар.

Перші спроби плюралістичного розгляду історії, хоча й виникли на теренах сучасного Заходу, до певної міри, були частиною альтернативних проектів. Так, філософія історії Освальда Шпенглера була свідоцтвом прагнення німецьких ідеологів віднайти місце нової Німеччини на руїнах Заходу. Роль Заходу в партикуляристських парадигмах історії була визначною, але не універсальною – тобто Захід пережив свій розквіт, а тепер переживає присмерк, так само як і інші культури чи цивілізації. Згодом у риториці націонал-соціалістів «присмерк Заходу» перетворився на «Рагнарок», а філософія історії отримала есхатологічне спрямування. Есхатологічний пафос буде притаманний і іншим альтернативним інтеграційним, або глобалізаційним, проектам, у тому числі – джигадістському проекту «Ісламської держави».

Сьогодні альтернативні проекти глобалізації пропонують країни, які не були західними, але опинилися на шляху глобалізації та експансії західного універсуму. Зокрема, йдеться про вже згаданий ісламський проект, який набув найрадикальніших рис в ідеології «Ісламської держави», а також про російський (орієнтований на православ'я) та китайський (орієнтований на конфуціанство та легізм). Російський проект, не підкріплений дійсно глобалізаційною ідеологією, залишається якщо не регіональним, то розрахованим на специфічні категорії людей, наприклад, на російськомовну діаспору чи православні країни. Спроби церковної ієрархії поглибити спілкування з католицькою церквою були сприйняті православним середовищем Росії вельми неоднозначно. Натомість, проект «Ісламської держави» за пару років еволюціонував від іракської релігійно-політичної партизанської групи до претендента на домінування у світі, у тому числі – у західному світі, а також центру, куди з усього світу з'їхалися десятки

тисяч прихильників.

У випадку ідеології, яку просуває китайський лідер Сі Цзіньпін, історія знову починає розумітися універсально, тільки місце Заходу вже не на фініші історії. З погляду інклюзивної моделі глобалізації, представленої у виступі Сі на Давоському форумі у 2017 році, історія людства є універсальною, це не історія окремих цивілізацій. З іншого боку, ставиться під сумнів необхідна першість Заходу в історичному процесі – якщо колись саме західні країни перебували на вістрі та гуртували навколо себе інших, то нині цю місію історія поклала на Китай. Перебирання на себе повноважень історичного суб'єкта збігається із перебиранням повноважень еталона етики – партійні ідеологи ще у 2013 році запропонували альтернативну систему цінностей, яка також може стати універсальною. Сьогодні загроза домінування Китаю у визначенні загальнолюдських цінностей та прав людини, помножена на вихід США з Ради в справах прав людини, уже гостро дискутується на західних майданчиках.

Отже, якщо спочатку західне бачення універсальної історії із собою на чолі було піддане сумніву в межах партикуляристських візій історичного процесу, то сьогодні різні партикулярні проекти починають претендувати на лідерство в глобальному світі та на альтернативну (інклюзивну або ще якусь іншу) глобалізацію. Відтак у них визріває альтернативне бачення історії не в сенсі партикулярного значення Заходу як суб'єкту історії, а в сенсі проголошення завершення доби Заходу та наближення доби, коли суб'єктом історії та очільником глобалізації стане інший регіон.

Філософські наративи у фокусі «історії понять»: пошук комплементарної методології

Олена Ходус, к. соц. наук

Дніпровський національний університет імені

Олесь Гончара (Дніпро)

Філософський дискурс, щоби здобути зацікавленість, «очевидним чином зобов'язаний відгукнутися на виклики сучасної

соціокультурної практики шляхом створення актуальної системи інтерпретаційних ключів». [Ходус 2018, с. 403] На нашу думку, необхідність такої трансгресивної логіки, яка за визначенням змінює усталені принципи епістемологічної роботи, «припускає вихід за межі наявного концептуального апарату, ключові елементи якого, до речі, були сформовані колись раніше, за інших соціальних умов і для інших цілей» [Ходус 2018, с. 20]. Утім, правильним є й те, що актуальна філософська рефлексія в жодному разі не заперечує звернення до вже наявного теоретичного багажу, який цілком може бути джерелом і підґрунтям новітніх дослідницьких підходів. Зважаючи на цей факт, слушно виглядає методологічна позиція, запропонована Зигмунтом Бауманом, згідно з якою «<...> головне сьогодні – не стільки відмова від деяких центральних для сучасної соціальної теорії категорій (це найлегше), скільки звільнення від навичок мислення, пов'язаних із використанням цих категорій» [Бауман 1994, с. 77].

З огляду на вищезазначене, «історія понять» – це широкий методологічний напрям, який виник у межах «лінгвістичного повороту» в соціально-гуманітарних науках другої половини ХХ століття (Е. Бенвеніст, А. Бікбов, Р. Козеллек, Н. Копосов, Д. Лакофф, М. Джонсон) і має саме такий «звільнювальний» евристичний ефект. Загалом ця дослідницька програма базується на твердженні, що основні поняття мови, які одержують концептуальне ограновування і змістовне наповнення у філософському дискурсі, можна розглядати одночасно і як вираження культурного досвіду в його історичній динаміці, і як чинники, що вибудовують цей досвід у певному напрямі [Персональність 2007, с. 10]. За такої епістемологічної перспективи філософський дискурс (його епістемологічні колізії, «термінологічний транзит», теоретичні (ре)інтерпретації, спектр провідних тематичних сюжетів) виявляє очевидну залежність від репрезентативної епістемі (у термінології Мішеля Фуко), яка зумовлює відповідне дискурсивне оформлення явищ соціального світу й феноменів людського життя. Отже, є прямий взаємозв'язок між семантичними структурами (буденною мовою й мовою науки) й актуальним соціокультурним контекстом як універсумом змістовно-сміслових кодів. У цьому аспекті можна погодитися з думкою О. Бікбова, який зауважує, що «дослідження понять є, по суті, розкодуванням